

Sisällissota Kjell Westön romaaneissa *Där vi en gång gått* ja *Hägring 38*¹

Kjell Westö on tunnettu laajoista eepisistä romaaneistaan. Niin kutsutussa Helsinki-kvartetissa – *Vådan av att vara Skrake* (2000, *Isän nimeen*), *Där vi en gång gått* (2006, *Missä kuljimme kerran*), *Gå inte ensam ut i natten* (2009, *Älä käy yöhön yksin*) ja *Hägring 38* (2013, *Kangastus 38*) – on itse kaupunki nähty yhdessä pääosassa. Yhtä merkittävässä roolissa on ruotsinkielisen vähemmistön heterogeenisuus, se että yläluokan ja porvariston ohella on työväestö, joka oli mukana rakentamassa Helsinkiä ja että uusmaalaisten lisäksi on olemassa esimerkiksi Pohjanmaan ruotsinkieliset. Näitä vastakkainasetteluja Westö on omien sanojensa mukaan yrittänyt parhaansa mukaan sovittaa.² Romaanit *Där vi en gång gått* ja *Hägring 38* käsittelevät vuoden 1918 tapahtumia ja osin myös sijoittuvat sisällissodan aikaan.³ Teoksillaan Westö on pyrkinyt murtamaan käsityksen, jonka mukaan kaikki ruotsinkieliset ovat feodaalisuhteiskunnan vanhan yläluokan jälkeläisiä ja näin ollen tunnustivat sisällissodassa valkoista väriä. Molemmissa edellä mainituissa teoksissa esiin nousevat sosialismia kannattaneet sekä punaisten puolella taistelleet ruotsinkieliset. Westön teokset ovatkin rikastaneet sisällissotaa koskevaa muistikulttuuriamme ja purkaneet sodan niin voittajille kuin hävinneille aiheuttamaa traumaa.

Sodat koskettavat niin yksilöitä kuin yhteisöjä perheistä ja sukuista kansakuntiin. Ei siis ole mikään ihme, että sodat ja erilaiset murroskaudet ovat olleet historiallisten romaanien ainesta aina lajin syntyhetkistä saakka. Kirjallisuus – erityisesti historiallinen fiktio, jota suuri osa Westön teoksista edustaa – on merkittävä kulttuurista muistia rakentava instituutio. Ranskalainen sosiologi Maurice Halbwachs painotti muistin sosiaalista luonnetta, sitä että muistikuvamme ovat aina sosiaalisen ympäristömme värittämiä. Jan Assmann kehitti Halbwachsin kollektiivisen muistin käsitettä jakaen sen edelleen kommunikatiiviseen ja kulttuuriseen muistiin. Edellinen kattaa noin 80–100 vuotta eli kolme tai neljä sukupolvea, kun taas jälkimmäinen ulottuu kauemmas ajassa ja välittyy erilaisten kulttuuristen esitysten,

---

¹ Teksti perustuu kahteen aiempaan esitykseen: Vuosi 1918 Kjell Westön tuotannossa -esitelmään (12.3.2018 Vuoden 1918 tapahtumien muisto -luentosarjassa, jonka järjestivät Oulun yliopiston kirjallisuuden ja historian oppiaineet ja Oulun kaupunginkirjasto) ja artikkeliin *Kroppens minne och själens skörhet. Inbördeskriget i Kjell Westös Hägring 38* (*Finsk Tidskrift* 5/2017).

² Westö 2017; 2019.

³ Romaanin *Vådan av att vara Skrake* tapahtumat sijoittuvat 1950-luvulle, mutta yksi luku kuvaa Pietarsaareissa maaliskuun alussa 1918 tehtyjä teloituksia. Tuolloin surmattiin seitsemän miestä: kuusi paikallisen työväenyhdistyksen johtohahmoa ja Vaasan läänin entinen lääninsihteeri Johannes Jääskeläinen. Olen käsitellyt aihetta tekstissä "Pietarsaaren surmat 2.3.1918" (Hietasaari 2019).

traditioiden ja instituutioiden kautta.⁴ Kulttuurinen ja kommunikatiivinen muisti eivät ole erillisiä entiteettejä, sillä kommunikatiivinen muisti saa vaikutteita kirjallisuuden, elokuvien ja muiden medioiden välittämistä tarinoista ja kuvista, ja yksilöiden ja yhteisöjen tapa muistaa rakentaa ja muokkaa kulttuurista muistia.⁵ Assmann puhuu menneisyyden kriittisistä tapahtumista kiintopisteinä (*fixed points*).⁶ Sisällissota on juuri tällainen tapahtuma, jonka muistoa ylläpidetään niin kulttuurisin kuin institutionaalisin keinoin.

Saksalainen kirjallisuudentutkija Astrid Erll pitää kirjallisuutta merkittävänä yhteiskunnallisena vaikuttajana, mutta asettaa teoksille muutamia kriteereitä: "They must be received *as* media of memory; and they must be read in a broad swathe across society" (kursivointi alkuperäinen).⁷ Westön molemmat romaanit täyttävät kriteerit: historiallisina romaaneina niitä on luettu muistitietoa välittävinä, ja ne ovat saaneet lukijoita eri yhteiskuntaluokista. Edellisestä todistaa polemiikki, jonka *Där vi en gång gått* -romaanin tapa kuvata sisällissotaa aiheutti sekä *Hägring 38* -romaanin julkaisua seurannut keskustelu. Jälkimmäisestä kertovat palkinnot ja lukuisat arviot niin sanomalehdissä kuin kirjablogeissa: *Där vi en gång gått* sai Finlandia-palkinnon 2006, *Hägring 38* oli ehdolla niin Finlandia- kuin August-palkinnon saajaksi, ja sille myönnettiin Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto. Romaanien herättämästä keskustelusta ja arvioista enemmän seuraavissa luvuissa.

Kulttuurisen muistin yhteydessä puhutaan usein kulttuurisesta traumasta,⁸ mikä on ymmärrettävää, sillä usein muistamisen kohteena ovat sotien kaltaiset niin yksilöitä kuin yhteisöjä traumatisoivat tapahtumat. Sisällissodan jättämä trauma oli moninkertainen: laittomat teloitukset ja vankileirien surkeat olot traumatisoivat häviäjät, voittajat puolestaan joutuivat kantamaan syyllisyyttä erityisesti loppuvaiheen puhdistusten aikana tehdyistä ylilyönneistä. Sota jätti syvän kuilun kansanosien väliin moneksi kymmeneksi vuodeksi; itse asiassa traumaa purettiin vielä sata vuotta myöhemmin sodan muistovuonna 2018.⁹ Häviäjien traumaa syvensi se, että sodanjälkeisiä vuosikymmeniä hallitsi valkoisten

⁴ Assmann 2010; ks. myös Korhonen 2016.

⁵ Assmann 2010, 117; Kennedy 2020, 56.

⁶ Assmann 1995, 129.

⁷ Erll 2011, 155. Erllin mukaan kirjallisuuden vaikutusmahdollisuuksista kollektiiviseen muistiimme kertoo myös teoksen pääsy koulujen lukulistoille ja osaksi yliopistojen opetussuunnitelmaa. Westön romaaneja on tutkittu useissa opinnäytetöissä, joista monet käsittelevät teosten kieltä esimerkiksi kääntämisen näkökulmasta. Tietääkseni vain Jemiina Vainikaisen (2018) pro-gradu-tutkielma käsittelee sisällissodan kuvauksia. Vainikainen analysoi *Missä kuljimme kerran* ja *Kangastus 38* -romaanien kollektiivisen ja kulttuurisen trauman käsitteiden avulla tarkastellen muun muassa millaisia traumafiktiolle ominaisia kerrontakeinoja teoksissa on käytetty.

⁸ Kulttuurisen muistin ja kulttuurisen trauman käsitteet perustuvat metaforalle, ja molempia on kritisoitu siitä, että ne liian suoraviivaisesti soveltavat yksilölle tyypillisiä ominaisuuksia yhteisöihin. Käsitteiden taustoista ja käyttötavoista ks. Korhonen 2016, 249–250, passim.

⁹ Sisällissodan syistä, tapahtumista sekä erityisesti sodan tulkinnoista ja muistikulttuurista eri aikoina ks. Tuomas Teporan ja Aapo Roseliuksen toimittama *Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö* (2018).

näkökulma; punaisten ei esimerkiksi sallittu muistaa kaatuneitaan julkisesti.¹⁰ Punaisten puolella so-
taan osallistuneiden suomenruotsalaisten osa oli ehkä vielä tukalampi, sillä he olivat kaksinkertaisessa
marginaalissa: he olivat osa kielellistä vähemmistöä ja sen lisäksi heidän oma yhteisönsä halusi vaien-
taa heidät. Esseessään "Den bortträngda skulden och tvånget att tåga" (2019), jonka otsikko jo viittaa
torjuttuun syyllisyyteen ja vaikenemisen pakkoon, Westö puhuu siitä, miten vuoden 1918 tapahtumat
ja siihen liittyvät monisyiset kysymykset moraalista, vastuusta ja syyllisyydestä pakottavat meidät vielä
sata vuotta sodan jälkeen kyseenalaistamaan omat ajatuksemme ja asenteemme.¹¹ Näitä kysymyksiä
Westö tarkastelee romaaneissaan pakottaen myös lukijan tutkailemaan omia asenteitaan.

Syyllisyyden taakka – sisällissota romaanissa *Där vi en gång gått*

Kjell Westön *Där vi en gång gått* on kuvaus viime vuosisadan alun Helsingistä läpi itsenäistymisen,
sisällissodan ja 1930-luvun oikeistoradikalismien aina talvisodan kynnykselle. Epilogissa kerrotaan lyhy-
esti henkilöiden kohtaloista sota-aikana. Henkilögalleria on runsas, mutta eniten tilaa saavat sisarukset
Cedric (Cedi) ja Lucie Lilliehjelm ja heidän ystävänsä Eric (Eccu) Widing, jotka edustavat perinteistä
suomenruotsalaista yläluokkaa. Pitkäsillan toisella puolella asuvia työläisiä edustaa Allu (Allu) Kajan-
der, jonka isä Enok kuuluu punakaartiin. Allu on lapsena mukana Lilliehjelmien kartanoon tehdyssä
tarkastuksessa ja tapaa ensimmäistä kertaa Lucien, jonka kanssa seurustelee myöhemmin. Keskityn
seuraavassa Eccun ja Cedin vaiheisiin sisällissodassa ja siihen, miten sota vaikutti heihin.¹²

Cedi osallistuu taisteluihin Sipoon suojeluskunnan mukana Keravalla ja Martinkylässä, kun taas Eccu
liittyy Länsi-Uudenmaan vapaajoukkoihin ja on mukana Kirkkonummen Sigurdsin kartanon taisteluissa.
Vapaajoukko pakenee punaisten ylivoimaa mutta joutuu vangiksi, ja miehet kuljetetaan ruotsinkielisen
reaalilyseon tiloihin, jossa he ovat valkoisten voittoon saakka. Lyseolla Eccu tapaa jälleen Cedin.

Cedi ja Eccu ovat luonteeltaan täysin vastakkaisia: Cedi on kiihkeä, herkästi loukkaantuva ja pitkävihai-
nen, Eccu puolestaan pohdiskeleva, herkkä ja helposti ahdistuva. Eccu masentuu kuulleessaan parhaan

¹⁰ Ks. esim. Peltonen 1996.

¹¹ Westö 2019, 157. "Händelserna år 1918, och alla de komplexa frågor om moral, ansvar och skuld som hänger
ihop med dem, tvingar oss ännu i dag, mer än hundra år senare, att ifrågasätta våra egna tankar och attityder."

¹² Romaanin naiskuvaukset vaativat laajemman käsittelyn. Tuomas Juntunen (2013) analysoi artikkelissaan Ec-
cun ja Cedin persoonallisuuksia ja heidän erilaista suhtautumistaan vankeusaikana koettuihin nöyryytyksiin. Nais-
hahmoista hän käsittelee Lucieta. Jemiina Vainikaisen pro-gradu-tutkielmassa (2018) on myös romaanin naishah-
moista.

ystävänä Zvigan ampumisesta. Vaikka teko saa hänet tuntemaan vihaa punaisia kohtaan, hän ei pysty tempautumaan mukaan sotaisalla retoriikalla ja marssein ylläpidettyyn isänmaalliseen uhoon.

Efter Zvigas död drogs han inte bara med Mörkret och med hatet mot Fienden; han led också av en stor tomhet, allt kändes överkligt, ingen på Sigurds visste egentligen vad de försvarade och varför, **bakom de storvulna orden och de mäktiga sångerna fanns otydlig ordergång och översitteri och djupa klyftor mellan de västnyländska bondpojarna och helsingforsarna och de fåtaliga österbottningarna. Klyftorna doldes bakom retoriken och militärmarschern och versdeklamerandet**, men de fanns där, och ibland kunde Eccu drabbas av tanken att **alla de eldande inläggen om fädernesland och folkstam och omistliga värden bara dolde en vild och oreflekterad skräck för allt som var främmande och annorlunda** både inom deras egen krets och där ute i det snötäckta och kylslagna landskapet där fienden väntade. (D, 116.)

Zvigan kuoleman jälkeen hän kärsi Pimeydestä ja tunsi kaunaa Vihollista kohtaan, mutta hän tunsi myös suurta tyhjyyttä, kaikki tuntui epätodelliselta, kukaan Sigurdsissa ei oikeastaan tiennyt mitä he puolustivat ja miksi, **suurelliset sanat ja mahtipontiset laulut peittivät alleen sen että käskynjako oli epäselvä ja simputus jokapäiväistä**, ja myös sen että **länsiuusmaalaiset maalaispojat ja helsinkiläiset ja harvalukuiset pohjalaiset eivät aina tulleet toimeen keskenään. Juovat ja riidat hautautuivat retoriikan ja sotilasmarskien ja runonlausunnan alle**, mutta ne olivat silti totta, ja joskus Eccua vaivasi ajatus että kaikki **kiihkeät puheenvuorot isänmaasta ja kansanheimosta ja korvaamattomista arvoista olivat vain silmänlumetta ja oikeasti he vain vaistomaisesti kammoksuivat kaikkea mikä oli vierasta ja erilaista** sekä heidän omassa piirissään että tuolla lumipeitteisessä ja kylmäkiskoisessa ulkomaailmassa jossa vihollinen odotti. (M, 132.)

Yhtenäisyyttä rakennetaan korostamalla omia arvoja sekä puheilla "isänmaasta ja kansanheimosta" – kyse on siis kuvitellusta yhteisöstä Benedict Andersonin käsitettä käyttäen.¹³ Sama ilmiö toistui sodan päätyttyä. Suomenruotsalaisten osallistumista sisällissotaan tutkineen Magnus Westerlundin mukaan ruotsinkielisten ponnistuksia valkoisten puolella korostettiin, kun taas sosialisteihin liittyneisiin viitattiin puhumalla muutamista "harhaanjohdetuista". Tosiasiassa punaisten puolella taisteli useita tuhansia suomenruotsalaisia. Syy peittelyyn saattoi olla sodan jälkeen uudelleen puhjennut kieliriita.¹⁴ Eccu näkee masennuksestaan huolimatta terävästi ryhmässä vallitsevan eriarvoisuuden ja epäluulon vierautta kohtaan, oli sitten kyse vihollisista tai "omista": Länsi-Uudeltamaalta, Helsingistä ja Pohjanmaalta tulleet ruotsinkieliset eivät tule toimeen keskenään, ja kuten seuraavasta sitaatista käy ilmi, eivät aina löydä edes yhteistä kieltä. Pohjanmaalta Helsinkiin muuttaneen Bruno Skraken murre on Cedistä täysin käsittämätöntä:

"Det är en jävla skam att sitta här!" fräste Cedi plötsligt med förtvivlan i rösten. "Onyttig som en satans jävla käring!"

Bruno Skrake vred på huvudet, tittade på Cedi och sa stillsamt: "Hee itt löönt ti hask tid på ti knäll. Spara tu på kraftre diin tills du faktist behööver döm."

Cedi tittade häpet på bordsgrannen och vände sig sedan till Eccu och frågade: "Vafan sa karln? Känner du honom?"

¹³ Anderson 2017.

¹⁴ Westerlund 2006, 130, 139–140, 163–165.

"Visst", sa Eccu. "Det är Bruno från Sigurdsåren och det är en bra gubbe fast han talar lite konstigt." (D, 125.)

"On niin perkeleen häpeällistä istua täällä!" Cedi ärähti yhtäkkiä epätoivoisella äänellä. "Hyödyttömänä kuin joku peevelin ämmä!"

Bruno Skrake käänsi päätään, katsoi Cediä ja sanoi tyynesti: "Täson ny turha märistä. Säästä sää voimias notta jaksat sitte ko niitä oikiasti tarvitahan."

Cedi katsoi vierustoveriaan hämmästyneen näköisenä ja kääntyi sitten kysymään Ecculta: "Mitä helvettiä tuo heppu sanoi? Tunnetko sinä sen?"

"Totta kai", Eccu sanoi. "Se on Bruno Skrake Sigurdsin joukoista ja hyvä tyyppi vaikka puhuukin vähän oudosti." (M, 142–143.)

Vådan av att vara Skrake -romaanissa Bruno Skraken kerrotaan vaienneen toimistaan kevään 1918 aikana, mutta maininneeen joutuneensa punaisen naisvanginvartijan häpäisemäksi. Brunon arvellaan osallistuneen kevään 1918 kostotoimiin, ja kerrotaan myös, että mukana olleiden joukosta yllättävän moni teki myöhemmin itsemurhan.¹⁵ Westön tuotannossa henkilöt ja teemat siirtyvät usein teoksesta toiseen. *Där vi en gång gått* -romaanissa naisvanginvartija nöyryyttää Cediä – kokemus on siis siirtynyt toiselle henkilöahmolle.

Vankeja kohdellaan koululla suhteellisen hyvin. Osa vartijoista juttelee vankien kanssa ja heidän välilleen syntyy "lähes ystävällinen yhteys". Yksi poikkeus on Mustaksi Enkeliksi kutsuttu rokonarpinen naisvartija, joka "selvästikin nautti siitä kun niin monet helsinkiläiset rikkaiden perheiden vesat ja uusmaalaisten suurtilojen perilliset olivat hänen vallassaan (M: 153)".¹⁶ Samanaikaisesti kaunis ja ruma Musta Enkeli kiihottaa miehiä. "[R]okonarvet ja vaitonaisuus ja halveksunta yhdessä tekivät hänestä vokottelevan, ja se houkutus sykki sitten kupeissa niin nälkäisenä ja paheellisena että se hävetti" (M: 153).¹⁷ Peter Lindholmin teoksen pohjalta ohjaamassa elokuvassa seksuaalinen latautuneisuus on tuotu vielä voimakkaammin esiin. Musta Enkeli on tappaa Cedin tämän käytyä vartijan kimppuun, joka kommentoi ruokaa tuovien naisten, Lucien ja tämän ystävän Nitän, ulkonäköä. Mustan enkelin toverit yrittävät hillitä häntä, sillä tappio on jo näkyvissä ja miehet pelkäävät tulevia rangaistuksia.

Musta enkeli potkaisee Cediä päähän ja komentaa tämän sitten pistimellä uhaten ylös.

[D]e bara stod där under vad som kändes som en evighet, hon höll bajonettspetsen mot hans halsgrop, han stirrade på henne med hatfulla och blodsprängda ögon, till sist sa hon: "*Että tekis mieli tappaa sut, voi että tekis mieli!*, jag sku så villa döda dej!" Under tiden hade också den sönderslagna vakten kravlat sig upp från golvet, han spottade en blodig loska, där i loskan fanns två av hans framtänder men ändå sa han till Svarta Ängeln: "*Älä kuule viitti, meitä tapetaan kaikki jos me nyt*

¹⁵ Ks. Westö 2000a, 174 ja Westö 2000b, 204–205.

¹⁶ "[D]et märktes att hon njöt av att ha så många helsingforsiska rikemanssöner och så många arvtagare till nyländska storhemman i sitt våld (D, 134).

¹⁷ "[K]oppärren som tillsammans med tystnaden och föraktet hon uppvisade gjorde henne ännu mer frestande, och den frestelsen bultade sedan i kroppen på ett sätt som var så hungrigt och dekadent att det tvingade fram känslor av skam" (D, 134).

ruvetaan ampumaan niitä, lät bli, vi dör allihop om vi börjar skjuta dom nu." (D, 137; kursivointi alkuperäinen.)

[H]e vain seisoiivat siinä ikuisuudelta tuntuneen hetken ajan, Musta Enkeli piti pistimenkärkeä Cedin kaulakuopassa, Cedi tuijotti häntä vihamielisin ja verestävin silmin, ja lopulta Musta Enkeli sanoi: "Että tekis mieli tappaa sut, voi että tekis mieli!" Hakattu vartija oli sillä välin kömpinyt pysyy, hän sylkäisi suustaan verisen kokkareen, ja siinä kokkareessa oli kaksi hänen etuhammastaan mutta silti hän sanoi Mustalle Enkelille: "Älä kuule viitti, meiät tapetaan kaikki jos me nyt ruvetaan ampumaan niitä." (M, 157.)

Ruotsinkielisessä alkuteoksessa suomenkieliset osuudet on kursivoitu ja käännetty ruotsiksi, mikä on tyypillistä Westön romaaneille. Helsingissä saattoi kuulla vuosisadan alussa ruotsin ja suomen lisäksi venäjää, saksaa ja monia muita kieliä. Westö tuo siis jo kielen tasolla esiin kaupungin monikulttuurisuuden.¹⁸ Seuraavassa kohdassa alkuteksti eroaa suomennoksesta, jossa ei mainita Mustan Enkelin vaihtavan kieltä eikä sitä, että hänen ruotsinsa on virheetöntä:

Svarta Ängeln och Cedi stirrade fortfarande på varandra, ingendera vek undan med blicken, så lät hon bajonettspetsen lämna hans halsgrop, lät den glida ner över bröstkorgen och vidare ner över magen, lät den glida ända ner till hans skrev där hon plötsligt lät rörelsen upphöra och höll kvar bajonettspetsen och tryckte till lite lätt, samtidigt som **hon bytte till en alldeles felfri svenska och sa med tonlös röst:** "Men om jag int sku döda honom, om jag bara sku skada honom lite." (D, 137–138.)

Musta Enkeli ja Cedi tuijottivat edelleen toisiaan, kumpikaan ei väistänyt katsettaan, sitten Musta Enkeli irrotti pistimenkärjen Cedin kaulakuopasta, liu'utti sitä rintakehää ja vatsaa pitkin haaroihin asti, ja siellä hän pysäytti äkkiä liikkeen ja piti pistimenkärkeä paikallaan ja painoi vähän syvemmälle, **ja sitten hän sanoi soinnittomalla äänellä:** "Mutta entä jos en tappaiskaan, jos vaan satuttaisin sitä vähän." (M, 157.)

Ruotsinkielinen alkuteksti osoittaa Mustan Enkelin osaavan ruotsia syntyperäisen tavoin. Tämä tuodaan esiin korostetusti, sillä metakielisen kommentin lisäksi ("hon bytte till en alldeles felfri svenska") asia käy ilmi naisen repliikistä, jossa on käytetty puhekielisiä muotoja kuten *int* (inte) ja *sku* (skulle).

Se että nainen tarttui aseeseen ja kulki miesten vaatteissa, teki hänestä pelottavan ja vihatun mutta samalla seksuaalisesti kiihottavan. Punaisten naisten toimijuus oli uhka miehisyydelle, ja uhkan saattoi eliminoida konkreettisesti surmaamalla naiset.¹⁹ Cedi toimii juuri tällä tavalla, sillä hän ei voi unohtaa nöyryytystä. Niinpä hän vapauduttuaan liittyy puhdistusjoukkoihin yhtenä tavoitteenaan etsiä pakoon päässyt Musta enkeli, jonka oikea nimi on Emmi Taavitsainen. Retken aikana surmataa kymmeniä punaisia miehiä ja naisia. Eccu on vastahakoinen mutta lähtee ystäviensä painostuksesta mukaan. Westö on puhunut ryhmäpaineen vaikutuksesta ja kertonut halunneensa kuvata sekä koston himosta rangaistupataljooniin liittyneitä että niitä, jotka eivät nähneet muuta vaihtoehtoa. Westö kuvaa myös

¹⁸ Grönstrand 2012.

¹⁹ Juntunen 2013, 322. Punaisten naisten stereotyyppioista moraalittomina villipetoina, ks. Lintunen 2018.

syllisyydentunnetta, jota moni sodan jälkiselvittelyihin osallistunut tunsi, ja joka johti joidenkin kohdalla itsemurhaan.²⁰

Lopulta Cedi löytää Taavitsaisten torpan. Miehet joutuvat tulitaisteluun, jossa yksi heistä haavoittuu. Cedi yrittää kovistella naista, jonka miehen hän on juuri tappanut:

"Kuka te olette, vem är ni?" frågade Cedi av kvinnan. "Det angår int dej vem jag är, satans slaktare!" fräste kvinnan plötsligt på en svenska som var helt utan brytning. – – "Jag är Matilda Taavitsainen född Karlsson", sa kvinnan vit i ansiktet av smärta, "och jag är hustru till Heikki Taavitsainen som ni just har haft ihjäl och om era mammor sku veta vad ni håller på med här ute så sku di förbanna den helvetesnatt då di krysta ut er genom sina fittor!" (D, 157–158.)

"Kukas te olette?" Cedi kysyi naiselta. "Det angår int dej vem jag är, satans slaktare!" nainen ärähti sujuvalla ruotsin kielellä. – – "Mä oon Matilda Taavitsainen, omaa sukua Karlsson", nainen sanoi kasvot valkoisina kivusta, "ja tuo on mieheni Heikki Taavitsainen jonka te ootte just tappaneet, ja jos teijän äitinne tietäis mitä te täällä hommaatte niin ne kiroais sen helvetin yön kun ponnistivat teidät vituistaan!" (M, 179–180.)

Kiinniotettu nainen vastaa Cedin suomenkieliseen kysymykseen ruotsiksi, ja tällä kertaa myös suomenoksessa tuodaan esiin se, että hän osaa ruotsia, vieläpä ilman vierasta korostusta ("utan brytning"). Nainen, Matilda Taavitsainen, on omaa sukuaan Karlsson, mikä selittää kielitaidon. Toisin sanoen hän on yksi niistä tuhansista suomenruotsalaisista punaisten kannattajista, joita Westö on halunnut nostaa esiin. Cedin alussa esittämän suomenkielisen kysymyksen "Kuka te olette?" jälkeen keskustelu jatkuu ruotsiksi, suomenoksessa tietysti suomeksi lukuun ottamatta naisen ensimmäistä ruotsinkielistä lausetta, jota ei ole suomennettu. Suomentaja on käyttänyt puhekieltä Matildan repliikeissä kuten alkutekstissä, mutta suomennos ei tuo yhtä painokkaasti esiin naisen ruotsinkielistä taustaa kuin alkukielen versio.

"Håll käften rödhora", sa Cedi, "för sista gången, var håller Emmi Taavitsainen hus?" Kvinnan flinade till trots smärtan och trots rädslan hon måste ha känt – eller så föraktade hon helt enkelt döden, hann Eccu tänka – och sa: "Henne får du aldrig slaktarjävel, här var folk från Lojo och hämta henne redan för en vecka sen."
Cedi bleknade, och sekunden efteråt bröt en liten röd fläck fram på vardera kinden. Sedan tog han tre steg bakåt och höjde geväret och sköt henne rakt i ansiktet. (D, 158.)

"Turpa kiinni punahuora", Cedi sanoi, "viimeisen kerran, missä Emmi Taavitsainen on?" Nainen virnisti kivusta ja pelosta huolimatta – tai sitten hän yksinkertaisesti halveksi kuolemaa, Eccu ehti ajatella – ja sanoi: "Emmiä sä et saa ikinä, lahtarinpirulainen, tääl kävi väkeä Lohjalta ja ne vei sen jo viikko sitten."
Cedi kalpeni ja sekunnin kuluttua hänen molemmille poskilleen kohosi pieni punainen läikkä. Sitten hän astui kolme askelta taaksepäin ja ampui naista suoraan kasvoihin. (M, 180.)

---

²⁰ Westö 2019, 163.

Matilda ei pelkää Cediä vaan uhmaa tätä kivusta huolimatta. Cedi joutuu jo toisen kerran punaisen naisen nöyryyttämäksi, ja hän ampuu punahuoraksi solvaamansa naisen siihen paikkaan. Kuvaukset kevään teloituksista ovat pysäyttäviä, kielenkäyttö on rajua, ja Cedin pohjattoman vihan kuvaus järkyttävää. Vähän aikaisemmin on kuvattu, kuinka alkukevään valossa kylpevä maisema paljaine puineen on kuin "mykkä taustapahvi" teloituksille. Taustapahvi tuo miellelyhtymän innokkaista sotaan lähti- jöistä, jotka kävivät kuvauttamassa itsensä valokuvaamoissa erilaisia taustoja vasten.

Det var nästan tre veckor in i maj, det var i lövsprickningens tid. Hela våren hade landskapet badat i ljus, ända sedan april hade den vitblå molnfria himlen och de nakna och risiga lövträdkronorna stått där som **en stum fondplansch, och i förgrunden ägde sedan straffexpeditionerna och snabb- rättegångarna och arkebuseringarna och nackskotten rum**. Men nu blommade vitsipporna för fullt, både lövträden och slybuskarna stod i skiraste grönt och dagshimlens blåa färg hade redan djupnat; **grön bomull, tänkte Eccu, världen är mjuk som grön bomull och kvällshimlen brinner som om den blödde och vi bara dödar och dödar**. (D, 147)

Oltiin jo melkein toukokuun kolmannella viikolla, oli lehtien puhkeamisen aika. Koko kevään mai- sema oli kylpenyt valossa, sinivalkoinen pilvetön taivas ja lehtipuiden paljaat ja risuiset latvukset olivat huhtikuusta lähtien olleet **kuin mykkä taustapahvi edessään rangaistusretkikuntia ja pika- oikeudenkäyntejä ja teloituksia ja niskalaukauksia**. Mutta nyt valkokuokot kukkivat täyttä päätä, lehtipuut ja vesakot olivat verhoutuneet heleän vihreään väriin ja taivaan sini oli jo tummennut; **vihreää pumpulia, Eccu ajatteli, maailma on pehmeä kuin vihreä pumpuli, iltataivas roihuua kuin valuisi verta ja me vain tapamme tappamasta päästyämme**. (M, 167)

Keväisen luonnon kauneus ja viattomuus on sisällissotaromaaneissa usein kontrastina punaisten ja valkoisten julmuuksille ja erityisesti loppukevään laittomille teloituksille ja vankileirihelvetille.²¹ "Valkoi- nen kevät oli yhtä sekava ja laitton kuin punainen talvi"²² (M, 172), Eccu ajattelee. Tämä yksi lause kuvaa hyvin niin *Där vi en gång gått* -teoksen kuin muidenkin Westön romaanien asennetta: kertomuksessa ei etsitä syyllisiä, ei asetuta kenenkään puolelle, mutta käsitellään syyllisyyttä ja sovitusta tavalla, joka saa lukijan pohtimaan sodan aiheuttamia traumoja.

Westö käyttää Mustan Enkelin ja Cedin sananvaihdossa, samoin kuin teloituskohtauksissa ja myöhem- min kuvatessaan Allun ja Lucien seurustelua, tekstin joukossa suomen kieltä ja slangia. Kun vanha Le- vonen teloitetaan, eivät ensimmäiset laukaukset osu kunnolla, vaan "Levosen ukko seisoi vieläkin tol- pillaan" ja solvasi "hurreja" ampumaan paremmin (M, 170–171). "När de avfyrat den första gevärssal- van stod gubben Levonen fortfarande upprätt och kraxade: "Ampukaa paremmin, perkeleen hurrit, skjut bättre, svenskjävlar" (D, 150). Kohtaus herätti jonkin verran kysymyksiä tekijänoikeudesta, sillä sisällissodan uhreja tutkinut Tauno Tukkinen kertoo tapauksen teoksessaan *Teloittajien edessä*

²¹ Holmström 2008. Holmström viittaa Westön teoksen ohella muun muassa Sigrid Backmanin romaaniin *Ålandsjungfrun* (1919) ja Anna Bondestamin romaaniin *Klyftan* (1946), joissa kevään vihreys luo kontrastin ta- pahtumille.

²² "Den vita våren var lika förvirrad och laglös som den röda vintern varit" (D, 151).

(1999).²³ Vuoden 1918 tapahtumien muistitietoon perehtyneen Anne Heimom mukaan vastaavia tarinoita ammuttavien uhmakkuudesta teloittajien edessä on muitakin. Vaikka kertomukset pohjautuvat tositapahtumiin, ovat ne vuosien kuluessa hioutuneet juoneltaan ja sisällöltään.²⁴ Punaisille näiden tarinoiden kertominen oli yksi tapa uhmata rangaistuksetta jääneitä voittajia. Toinen tarinaperinne kertoo siitä, kuinka teloituksiin osallistujat menettivät järkensä. Mielenterveyden järkkyminen ja oman tunnontuskat ajoivat osan itsemurhaan. Tällaisiin tarinoihin haluttiin uskoa, sillä ne antoivat merkityksen hirveille tapahtumille. Teloittajien ikään kuin ylemmältä taholta saama tuomio loi mielikuvan edes vähäisestä oikeudenmukaisuudesta.²⁵

Mannerheimin määräyksestä lopettaa teloitukset ei piitata, mutta tulee vaihe, jossa Cedin julmuus alkaa jo hirvittää muita mukana olevia miehiä, ja he yrittävät estellä häntä. Cedissä on jotain kylmää ja kovaa, suoranaista "[p]ahuutta" (151), ja Eccu huomaa pelkäävänsä yhä enemmän tuntemattomaksi muuttunutta ystäväänsä:

Det hände allt oftare att Eccu kände sig vettskrämd när han betraktade Cedi och lyssnade till hans ord. Kontrasten mellan den blommande våren och barndomsvännen som gradvis förvandlades till en mordmaskin gjorde Eccu gråtfärdig, men han vågade ingenting säga. (D, 152.)

Eccu oli yhä useammin pelosta suunniltaan tarkkaillessaan Cediä ja kuunnellessaan tämän sanoja. Ristiriita kukkivan kevään ja murhakoneeksi asteittain muuttuvan lapsuudenystävän välillä itketti Eccua mutta hän ei uskaltanut sanoa mitään. (M. 173.)

Kevään tapahtumat jättävät pysyvän jäljen Eccuun. Eräiden juhlien aikana Lucie syyttää veljeään Cediä ystävineen hurskastelijoiksi, jotka vartioivat mustasukkaisesti omaisuuttaan ja joilla ei ole mitään käsitystä köyhempien elämästä.

"[D]et vet ni andra också, att ni som satt där i lyceet gick till svenska konsuln och gnydde ifall ostskivorna var för tunna eller ifall piptobaken hade blivit fuktig. Och mindre än ett halvt år senare fick era fiender krypa omkring i sitt eget träck och leta efter osmälta frön att..." (D, 223.)

"[T]e muutkin lyseolla joutuneet tiedätte että menitte ruikuttamaan Ruotsin konsulille jos juustoviipaleet olivat liian ohuita tai jos piipputupakka oli kostunutta. Ja vajaat puoli vuotta myöhemmin teidän vankinne ryömivät omassa ulosteessaan etsiäkseen siitä sulamattomia siemeniä joita..." (M, 256.)

²³ Heimo 5.8.2007. Westö (2019, 165) pahoittelee vuonna 2019 julkaistussa esseessään, että hän unohti mainita romaanin *Där vi en gång gått* loppusanoissa pari tärkeää paikallishistorioitsijaa, joiden teoksia hän oli käyttänyt apunaan. Toinen näistä oli Tauno Tukkinen.

²⁴ Heimo 5.8.2007.

²⁵ Ylikangas 1993, 486–487; Peltonen 1996, 223–231; Heimo 5.8.2007.

Cedi käskee raivoissaan sisartaan tukkimaan suunsa. Eccu kuulee keskustelun ja yrittaa samana iltana puhua Cedin kanssa kevaan 1918 tapahtumista. Cedin mielestä ei ole mitaan puhuttavaa.

"Det har aldrig hant", klippte Cedi av och hans ansikte var som en krigarmask nar han sa det. **"Det har aldrig hant"** och jag vill aldrig mer höra dej saja ett ord om den saken. (D, 225.)

"Sitä ei ole koskaan tapahtunut", Cedi keskeytti ja hänen kasvonsa olivat kuin soturinnaamio. "Sitä ei ole koskaan tapahtunut enkä minä halua enaa ikinä kuulla sinun sanovan siitä sanaakaan." (M, 258.)

Sitaatissa voi nähdä suoran viittauksen Ralf Nordgrenin teokseen *Det har aldrig hant* (1977, suom. *Sellaista ei tapahtunut*, 1978). Ruotsinkielisestä tekstistä yhteys paljastuu selvästi. Nordgrenin teos on postmodernin historiallisen romaanin tienraivaaja Suomessa ja kuvaa kahden punavangin teloitusta Ahvenanmaalla eli se liittyy temaattisestikin kohtaukseen. Nykyajassa aiheutta tutkiva kirjailija saa menneisyydestä vierailijoita, jotka kommentoivat tapahtumia, moittivat kirjailijaa ja kertovat vain sen mitä haluavat.

Cedi ja Eccu syyllistyvät molemmat kevaan 1918 aikana laittomiin teloituksiin, kuitenkin heidän roolinsa on hyvin erilainen. Michael Rothberg on korostanut tarvetta ottaa uhrin (*victim*), syyllisen (*perpetrator*) ja sivustakatsojan (*bystander*) lisäksi huomioon tapahtuman muut osapuolet, kuten tekoon syyllistynyttä auttavat henkilöt tai tilanteesta hyötyvät. Rothberg viittaa termillä *implicated subjects* henkilöihin, jotka epäsuorasti teoillaan tai haluttomuudellaan puuttua asioihin mahdollistavat epäoikeudenmukaisuuden, hyväksikäytön ja ylivallassa, ja näin ikaan kuin tuottavat uhrin ja rikoksentekijän positiot. Taman lisäksi rajat eri osapuolten välillä ovat häilyviä. Rothberg näkeekin osallisuuden laajana, kompleksisena ja kaikkea muuta kuin selvarajaisena ilmiönä.²⁶

Westö valottaa traumaattiseen tapahtumaan osallisten moninaisia rooleja kirjoittamalla henkilohahmonsaa – olivatpa he valkoisia, punaisia tai puolueettomia – monisarmaisiksi, niin hyvaan kuin pahaan kykeneviksi ihmisiksi. Cedin, jonka raakuutta jopa hänen ystävänsä Eccu pelkaa, murtumispiste tulee yli kymmenen vuotta sodan jälkeen juuri kun hän on menossa katsomaan lapuanliikkeen suurta voimannaytosta, talonpoikaismarssia. Kuvat kevaan 1918 aikana tehdyistä surmista alkavat valahdella Cedin mielessä. Hän näkee maassa makaavat uhrin ja itsensä antamassa armonlaukauksia. Erityisen voimakas on kuva Mustan enkelin aidista Matilda Taavitsaisesta, joka loukkaantuneenakin herjaa häntä ja siitä kuinka

allt blev rött inuti honom och sedan blev allt svart och han tog tre steg bakåt och sedan upplöstes allt i rött igen och när han kom till medvetande stod hans kamrater och stirrade på honom med

²⁶ Rothberg 2019, 1, 19–20, 200–202.

fasa i blicken och knallen från skottet ekade fortfarande där i skogen och Eccu Widing grät högt (D, 414).

kaikki meni Cedin sisällä punaiseksi ja sitten kaikki meni mustaksi ja hän otti kolme askelta taaksepäin ja sitten kaikki hajosi taas punaiseksi ja kun hän tuli tajuihinsa, hänen toverinsa tuijottivat häntä kauhistuneen näköisinä ja laukauksen aiheuttama pamahdus kaikui vielä metsässä ja Eccu Widing itki ääneen (M, 480).

Eccu puolestaan menettää vähitellen otteen elämästään, alkoholisoituu, kokee avioeron ja ammatillisen epäonnistumisen. Ennen kuolemaansa Eccu aloittaa kirjeen pojalleen, jonka tuntee vieraantuneen avioeron jälkeen, mutta ei saa sitä koskaan valmiiksi.

[H]an lyckades inte formulera – – tanken om familjen och släktskapet som börda, tanken om skulden och bindingarna som fördes över från generation till generation och tärde på livslusten och skaparkraften så länge ingen vågade säga ifrån (D, 469).

[H]än ei onnistunut pukemaan sanoiksi – – ajatusta perheen ja suvun taakasta, ajatusta syyllisyydestä ja sitoumuksista jotka siirtyivät sukupolvelta toiselle ja jäytivät elämänhalua ja luomisvoimaa niin kauan kuin kukaan ei uskaltanut sanoa vastaan (M, 544–545).

Ajatus sukupolvelta toiselle siirtyvästä syyllisyyden taakasta tulee lähelle Marianne Hirschin lanseeraamaa käsitettä jälkimuisti, *postmemory*, jossa seuraavat sukupolvet ikään kuin perivät trauman kokeneen muistot esimerkiksi perheessä tai suvussa välitettyjen kertomusten ja kuvien ja toisinaan myös vaikenemisen kautta.²⁷ Termillä viitataan nimenomaan uhrien kokemusten ylisukupolvisen välittymiseen, ja Rothberg toteaaakin, että olisi kehitettävä termi joka kuvaisi kansanmurhiin tai muihin väkivaltaisuuksiin syyllistyneiden jälkeläisilleen siirtämää taakkaa.²⁸

Eccu kuolee hiihtoretkellä upottuaan heikkoihin jäihin. Hänen kuolemansa ei varsinaisesti ole itsemurha, vaikka hän oli itsetuhoisin. Syyllisyys osallisuudesta rangaistuspataljoonan tekemiin murhiin kevään 1918 aikana ei jätä häntä rauhaan. Rothbergin ajatuksia soveltaen Ecun voi nähdä niin rikoksentekijänä kuin uhrina; vaikenemalla hän myös mahdollisesti tappamisen jatkumisen.

Westö on romaaneillaan halunnut nostaa esiin vaiettuja, tukahdutettuja ja unohdettuja tapahtumia ja uudelleen kirjoittaa historiaa.²⁹ Ehkä tätä taustaa vasten ei ole lainkaan yllättävää, että hyökkäys *Där vi en gång gått* -teosta kohtaan tuli omien taholta, kirjoittaahan Westö suomenruotsalaisten punaisten historiaa, joka on haluttu unohtaa. Stefan Brunow kirjoitti *Hufvudstadsbladetissa* otsikolla "Westö och östhotet" eli Westö ja idänuhka, että kirjailijan tulkinnat sisällissodasta avasivat vanhoja haavoja. Brunown mielestä sisällissodan tapahtumia oli käsitelty riittävästi eikä Westö tuonut mitään uutta

²⁷ Hirsch 2012, 5, passim.

²⁸ Rothberg 2019, 14.

²⁹ Westö 2000c.

jatkosodan jälkeen alkaneeseen keskusteluun, jonka Brunow näki syntyneen Kremlin painostuksesta.³⁰ Romaanin herättämä keskustelu kertoi siitä, että vuoden 1918 tapahtumista oli edelleen erilaisia tulkintoja ja että aihe herätti yhä 2000-luvulla voimakkaita reaktioita.

Där vi en gång gått tuo esiin molempien puolten terrorin. *Hägring 38* -romaanissa sen sijaan etualalle nousevat vankileirille suljettujen punaisten kohtalot, mutta tässäkin romaanissa Westö käsittelee syyllisyyttä monesta eri näkökulmasta. Päähenkilöissä, *Där vi en gång gått* -romaanin Eccussa ja *Hägring 38* -romaanin Matildassa, on paljon samoja piirteitä, vaikka he edustavat konfliktin vastakkaisia puolia. Molemmat ovat monisärmäisiä hahmoja, joita ei voi lokeroida pelkästään uhreiksi tai syyllisiksi.³¹

Ruumiin muisti ja sielun hauraus – sisällissota romaanissa *Hägring 38*

Kjell Westön romaanin *Hägring 38* pääosassa on punainen nainen. Hän edustaa suomenruotsalaista työväenluokkaa, niitä jotka taistelivat punaisten puolella ja jotka päätyivät vankileireille sodan jälkeen. Milja Matilda Wiik törmää kaksikymmentä vuotta myöhemmin mieheen, joka raikasi hänet toistuvasti vankileirillä kesällä 1918. Tapaamisen jälkeen palaavat tukahdutetut muistot ja niiden myötä painajaiset ja ahdistuskohtaukset. Romaanin tapahtumat sijoittuvat vuoteen 1938: vastakkainasettelu äärioikeiston, vasemmiston ja maltillisten välillä on kärjistynyt, ja Eurooppa on liukumassa uuteen sotaan. Takaumissa palataan sisällissotaan, jonka vaikutukset ovat yhä näkyvissä.

Sodan voittanutta puolta edustavat asianajaja Claes Thune ja hänen ystäväpiirinsä, niin kutsuttu Keskiikkokerho, joka kokoontuu säännöllisesti keskustelemaan, syömään ja juomaan. Mukana on liikemiestä, lääkäriä ja psykiatria ja aatemaailmaa humanismista fasismiin. Osalla on äärioikeistolaisia mielipiteitä, ja he ylistävät Saksan taloudellista nousua ja ihailevat Hitleriä, jota toiset taas inhoavat. Kerho antaa kirjailijalle mahdollisuuden käsitellä ajankohtaan liittyviä aiheita monelta eri näkökannalta. Yksi osallistujista, joka tosin mielenterveysongelmiensa vuoksi on harvoin läsnä, on runoilija ja näyttelijä Joachim Jary. Hän on juutalainen, joka näkee muita kirkkaammin pimeyden, jota kohti Eurooppa on menossa. Hänen Saksasta saamansa tiedot antavat välähdyksen juutalaisiin ja toisinajattelijoihin kohdistuvasta lisääntyvästä vainosta. Hävinnyttä puolta edustavat Matilda ja hänen veljensä Konni. Matilda on jakautunut persoonallisuus: hän on Thunen tehokas ja luotettava konttoristi rouva Wiik,

---

³⁰ Brunow 2006a; 2006b.

³¹ Vrt. Rothberg 2019.

elokuvia rakastava Matilda ja hallitsematon Miljaneiti – käytän päähenkilöstä nimeä Matilda, jollen viittaa tiettyyn sivupersoonaan.

Eräänä keskiviikkona palatessaan asioilta Matilda kuulee toimistosta äänen, joka vie hänet välittömästi takaisin kesään 1918 ja vankileirin kurjuuteen. Yksi ääni Matildan sisällä kehottaa pysymään kaukana miehestä. Voiton vie kuitenkin Miljaneidin vaatimus jäädä ja toimia – tästä alkaa Matildan ja Kapteeniksi nimitetyn miehen välinen vaarallinen peli. *Hägring 38* on historiallinen ja psykologinen romaani, mutta siinä on myös jännityskirjallisuuden piirteitä. Vasta teoksen dramaattinen loppu paljastaa, kuka Matildan työnantajan ystävistä on häntä vainonnut mies.

Muisti ja muistikuvat ovat romaanin keskiössä monella tapaa. Yhdessä muiden kaksituhattaluvulla julkaistujen romaanien kanssa Westön teos muokkaa kollektiivista muistiamme vuoden 1918 tapahtumista. Se kertoo, millä tavalla sisällissota vaikutti yhä 1930-luvun yhteiskunnassa, ja eritoten se nostaa esiin yksittäisen ihmisen kärsimyksen. Monet saivat Matildan tavoin elinikäisen trauman. Hän haluaisi unohtaa leirijajan mutta ei voi, ja Kapteenin tapaamisen myötä muistot palaavat entistä voimakkaimpina.

Punaisen työläisnaisen osa

Westö on jo aiemmissa romaaneissaan tuonut esiin työläiskorttelien monikulttuurisuuden. Westön mukaan hänen sukupolvensa ihmiset tuskin tietävät, että ruotsinkielisiä työläiskortteleita on ollut, ja siksi hän on halunnut uudelleenkirjoittaa muistiimme unohdetun tai tukahdutetun osan ruotsinkielistä helsinkiläishistoriaa.³² Yhteiskuntaluokkien välinen juopa, jota sisällissota entisestään syvensi, on yhä olemassa vuoden 1938 Suomessa. Keskustasta Hakaniemeen johtava Pitkäsilta on monille Thunen ystäville rajalinja, jota ei ylitetä. Vieraillessaan Matildan ystävän luona Thune yllättyy, sillä asunto, talot ja kadut eivät vastaa hänen elokuvista saamaansa mielikuvaa.

På film och i böcker skildrades Helsingfors arbetarkvarter fortfarande som nergångna och dystra. Lägenheterna var sotiga kyffen, på mörka bakgårdar och i smala gränder dvaldes tjuvar och fala kvinnor, fabriksvisslorna tjöt och skorstenarna spydde ut sin svarta rök, längs gatorna drev oregerliga pojkgäng på jakt efter någon att råna eller bara slå ner –. (H, 165.)

Elokuviissa ja kirjoissa Helsingin työläiskorttelit kuvattiin yhäkin rappeutuneiksi ja synkeiksi. Asunnot olivat nokisia lääviä, pimeillä takapihoilla ja kapeilla kujilla nuokuskeli varkaita ja huonoja

³² [M]in generations människor knappt vet att det funnits svenskspråkiga arbetarkvarter i den här staden. – [J]ag ville återinskriva i vårt minne en del av vår svenskspråkiga helsingforshistoria som vi glömt eller förträngt.” Westö 2000c, 9.

naisia, tehtaanpillit ulisivat ja savupiiput syöksivät mustaa savuaan, kaduilla vetelehti kurittomia poikasakkeja vaanimassa jotakuta ryöstettävää tai vain hakattavaa –. (K, 184.)

Matilda ahdistelleen miehen kerrotaan olleen hyvin nuori; monet vangit olivat pitäneet hänestä, mutta ei Matilda. Arvoltaan hän oli vain korpraali, mutta saksalaisotilaat nimittivät häntä piloillaan Kapteeniksi. Mies on siis nuori ja muiden pilkan kohde, minkä lisäksi hän häpeää tekojaan, sillä jos Matilda sattui kohtaamaan hänet ulkona, "hän näytti pelokkaalta ja häpeilevältä"³³ (K, 68). Se, että häntä ei teoksessa kuvata kauttaaltaan pahaksi, tekee hänen hahmostaan uskottavamman. Viime vuosina on julkaistu useita tutkimuksia, jotka kiistävät käsityksen siitä, että vihollisnaisia raiskaavat sotilaat olisivat pahoja tai psyykkisesti sairaita; usein kyse on aivan tavallisista sotilaista.³⁴

Matilda ja Kapteeni tapaavat ensimmäistä kertaa terveystarkastuksessa, jossa tutkitaan, onko vangeilla veneerisiä tauteja. Huoneessa on lääkärin lisäksi saksalainen upseeri ja kaksi nuorta sotilasta, joista toinen on Kapteeni. Hän nauraa ja kommentoi Matildan alastomuutta, mikä tekee tutkimuksen entistä nöyryyttävämmäksi.³⁵ Kaksikymmentä vuotta myöhemmin he ovat molemmat eri ihmisiä, eikä Kapteeni tunnista Matilda tervehtiessään häntä; seitsemäntoistavuotias kalpea ja laiha tyttö on muuttunut osaavaksi ja itsevarmaksi virkanaiseksi.

Matilda muistaa kuinka kesän aikana ruoka-annokset pienenevät ja kuolleisuus kasvoi. "Se mitä sanottiin 'sairaudeksi' oli pelkästään nälkää. Ja kuolonuhrit olivat miehiä." Naiset olivat sitkeämpiä, heidän silmissään "paloi tuli edelleen".³⁶ (K, 97.) Tämä tapahtuu aiemmalla leirillä, jonka kuvaus voisi viitata Tammisaareen, jonka kuolleisuusluvut olivat suurimpia ja josta naiset siirrettiin kesäkuun lopulla Santahaminaan.³⁷ Uudella leirillä Matilda kohtaa vainoojansa. Kapteeni löytää hänet muiden naisten

³³ "[H]an hade sett rädd och skamsen ut –" (H, 61).

³⁴ Ks. esim. Kivimäki 2007.

³⁵ Santahaminan leirillä naisille tehty gynekologinen tutkimus on herättänyt joidenkin tutkijoiden huomion. Niin Virva Liski (2020) kuin Sari Näre (2018) käyttävät lähteenään Viljo Sohkasen 1967 julkaistua *Punakaartilaisen päiväkirjaa*, jossa tämä kertoo, kuinka Santahaminasta tuli nainen siivoamaan Suomenlinnan leirille ja pääsi samalla tapaamaan miestään. Nainen kertoi miehille nöyryyttävästä tutkimuksesta, johon heidät oli alistettu. Sohkanen (1967, 190–191) ihmettelee, eikö tutkimuksen tekijäksi ollut löytynyt naista. Tarkastus oli samanlainen, johon prostituoidut alistettiin 1900-luvun alussa (Näre 2018, 240; Liski 2020, 82). Näre toteaa rinnastamisen prostituotuihin olleen nöyryyttävää punaisille naisille. Hän myös kysyy, tehtiinkö tarkastus vain, jotta "mahdollisen hyväksikäyttäjän" terveys ei vaarantuisi. Vaikka Sohkasen päiväkirja julkaistiin vasta vuosikymmeniä tapahtuneen jälkeen, minkä lisäksi miesten leirillä kiersi ymmärrettävästi kauhutarinoita naisten kohtelusta, vaikuttaisi ylilääkäri Richard Sieversin muistelmateos (1930) todistavan sekä tutkimuksesta että tavasta, jolla se tehtiin. Sievers nimittäin mainitsee, että toinen, myöhemmin tehty tutkimus tehtiin "kaikella huomaavaisuudella". (Liski 2020, 82–83.)

³⁶ "Det som kallades 'sjukdom' var inget annat än svält. Och det var männens som dog. – – Medan kvinnornas ögon fortfarande brann." (H, 86–87.)

³⁷ Liskin (2020) tutkimus Santahaminan leiristä kertoo naisten selvinneen leirioloista miehiä paremmin. Santahaminassa oli vähän enemmän ruokaa tarjolla, mutta selviytymiseen vaikutti myös yhteisöllisyys: naiset ratkaisivat

joukosta kerta kerran jälkeen: Mies "asettui hänen taakseen, painoi kädellään tiukasti hänen suutaan"³⁸ (K, 229), Matilda "kuuli raskaat hengenvedot aivan selkensä takaa, tunsi kädet rinnoillaan, liikkeet sisässään ja matalan äänen joka kuiskasi *neiti Milja, neiti Milja* juuri ennen"³⁹ (K, 300).

Matildan trauma tulee esiin paitsi henkisinä myös fyysisinä oireina. Miljaneiti puree sormenpäiden ihon ja kynnet rikki, "huoliteltu rouva Wiik" häpeää asiaa, ja Matilda hoitaa kädet kuntoon manikyörissä selailien samalla elokuvalehtiä. Matilda muistuttaa *Där vi en gång gått* -romaanin Eccua, vaikka he edustavatkin konfliktin vastakkaisia puolia. Molemmat kammoksuvat kuviteltuja syöpäläisiä ja reagoivat fyysisesti psyykkisiin ongelmiin: Eccu pesee käsiään jatkuvasti, kunnes ne ovat punaiset ja sierettyneet. Matilda tuntee hermostuessaan, kuinka hänen ruumiissaan alkavat pienen pienet täit kulkea joka puolella.

Det kröp på hela kroppen, till och med i håret kröp det, små små löss överallt, de kittlade mot hennes hårbotten när de tog sig fram, de fanns på underarmarna och på ryggen och på hennes lår och i ljumskarna och till och med där inuti, hon hade börjat känna ohyran redan hösten efter lägren, läkaren hade sagt att det var inbillning, – en reaktion som infann sig när hon blev pressad – hon hade aldrig blivit av med dem [attackerna], inte helt och hållet, inte ens fast hon höll människorna på avstånd så gott hon kunde: attackerna kom ändå, de små djuren låg alltid där och lurade. (H, 259–260.)

Niitä ryömi pitkin ruumista, jopa hiuksissa, pienen pieniä täitä joka puolella, ne kutittivat päänahkaa, niitä oli kainaloissa ja selässä ja reisissä ja nivusissa ja jopa hänen sisikunnassaan, loiset olivat vainonneet häntä jo leirin jälkeisenä syksynä, lääkäri sanoi että se oli vain kuvitelmaa, – se oli vain sielun reaktio joka ilmaantui kun hän joutui paineen alle – hän ei ollut koskaan päässyt niistä [kohtauksista] eroon, ei tykkänään vaikka hän piti ihmiset niin loitolla kuin pystyi: kohtauksia ilmaantui silti, pikku hyönteiset väijyivät koko ajan. (K, 290.)

Matildan oireet – unettomuus, painajaiset, välähdyksinä palaavat osittaiset muistot ja pakkoajatukset – ovat tyyppillisiä traumaattisen tapahtuman kokeneelle.⁴⁰ Matildan ruumis muistaa ja hän tuntee itsensä tahratuksi raiskauksen seurauksena. Maria Wegelius mainitsi arviossaan vertauskohteena Sofi Oksasen romaanin *Puhdistus* (2008) ja siinä tiuhaan esiintyvät karpäset. Wegelius nosti esiin myös Matildan tunteman paradoksaalisen häpeän, jota hyväksikäytetty nainen tahtomattaan kantaa.⁴¹ Tämä on myös yhteistä Oksasen romaanin naishahmojen kanssa.⁴²

---

ongelmia yhdessä ja huolehtivat niin itsestään kuin toisistaan. Liskin mukaan Santahaminassa kuoli kesän aikana vain neljä vankia.

³⁸ "[Han] lade sig bakom henne och lade handen hårt över hennes mun –" (H, 205).

³⁹ "Hon hörde den tunga andningen tätt där bakom, händerna på hennes bröst, rörelserna inuti henne och den spända röstens som viskade *fröken Milja åh fröken Milja* just innan" (H, 268).

⁴⁰ Ks. esim. Korhonen 2016, 249; Davis & Meretoja 2020, 2–4.

⁴¹ Wegelius 20.08.2013.

⁴² Vrt. Lappalainen (2011). Päivi Lappalainen analysoi artikkelissaan *Puhdistuksen* naishahmoja, Aliidea ja Zaraa, ja häpeää yhdistettynä heidän kokemaansa väkivaltaan ja hyväksikäyttöön.

Thune kuvataan vapaamieliseksi humanistiksi, mutta hän on kaikesta huolimatta yläluokan edustaja, joka tietää vankileireistä ja teloituksista, mutta ei silti täysin voi ymmärtää tapahtunutta ja unohtaisi mieluiten koko asian. Seuraavassa sitaatissa näkyy vuoden 1918 tapahtumien yhtäläisyys kertomuksen nykyaikaan, jossa jälleen kerran toiset ihmiset ovat arvokkaampia kuin toiset.

[Matilda] visste att inte ens välmenande män som Thune tog ord som *straffläger* eller *dödskoloni* i sin mun, särskilt inte nu när man börjat spärra in människor i läger i andra länder. Också goda män som Thune ville glömma att lägren funnits. (H, 265, kursivointi alkuperäinen.)

[Matilda] tiesi että edes Thunen tapaiset hyvää tarkoittavat miehet eivät päästäneet suustaan sellaisia sanoja kuin *rangaistusleiri* tai *kuolemanleiri*, ei varsinkaan nyt kun ihmisiä oli alettu teljetä leireihin siellä sun täällä. (K, 296, kursivointi alkuperäinen.)

Ihmisarvo, tai pikemmin sen puuttuminen, on yksi romaanin tärkeimmistä teemoista. Keskiviikkoklubissa väitellään Saksan tapahtumista, rotulaeista ja juutalaisvainoista, mutta 1938 ei vielä tiedetty, että keskitysleirejä käytettäisiin joukkomurhan välineenä. Romaani haastaa lukijan vertaamaan vuoden 1918 vankileirejä ja Natsi-Saksan keskitysleirejä – tai esimerkiksi leirejä, joihin Suomi internoi venäläisvangit jatkosodan aikana – ja näkemään mihin muihin rotuihin ja toisinajattelijoihin kohdistuva halveksunta ja vihapuhe johtavat. Se mitä Matilda kertoo leiristä, saa Thunen voimaan pahoin.

Om jag säger att jag har sett en man böja sig ner efter en cigarrettfimp och få huvudet bortskjutet så att bara halva skallen satt kvar medan hjärnan rann som grå havregrynsgröt ner längs en förårdsvägg? Om jag säger att jag har sett ett barn födas på ett smutsigt asfaltgolv och dö och slängas upp på ett lastflak som en vedklabb några timmar senare? Slutar ni ställa mig frågor då? (H, 265.)

Jos kerron että olen nähnyt, miten mies kumartui noukkimaan tupakantumppia maasta ja sai kuulaa päähänsä niin että kallosta jäi vain puolet, ja aivot valuivat kuin harmaa kaurapuuro varaston seinää alas? Jos kerron että näin miten lapsi syntyi likaiselle betonilattialle ja kuoli ja miten se heitettiin parin tunnin päästä kuormalavalle kuin halko? Lakkaatteko sitten kyselemästä? (K, 296.)

Tällaisia groteskeja tapauksia on kuvattu sisällissotaa käsittelevissä muistelmissa ja tietokirjoissa, kuten Westö on todennut⁴³, ja ne ovat hirvittävä osa sisällissodan muistikulttuuriamme. Kuvauksillaan väkivallasta Westö tuntuu alleviivaavan sisällissodan aiheuttamia kärsimyksiä, kuin myös sitä, että suomenuotsalaisia joutui muiden suomalaisten tavoin leireille. Sodan aikana ja sen jälkeen kerrottiin puolin ja toisin liioiteltuja tarinoita julmuuksista. Sisällissodan muistelukerrontaa tutkineen Ulla-Maija Peltonen mukaan vastapuolesta kerrotut kauhutarinat, joita levitettiin propagandatarkoituksessa, perustuivat suureksi osaksi huhuihin ja lehtikirjoituksiin. Kertomusten taustalta löytyvät vanhat

⁴³ Sivers 2013. Mainittakoon, että Liski kyseenalaistaa kertomukset kivilattialle synnyttämisestä. Santahaminassa oli synnyttäjille varattu oma rakennus, ja synnytyksessä oli läsnä niin lapsenpäästäjä kuin lääkäri. Liskin mukaan kauhutarina saattaa heijastaa tunteita, joita lapsen syntyminen niihin olosuhteisiin herätti. (Liski 2020, 172) Onko tällaista tapahtunut muilla leireillä, on eri asia.

vainolaistarinat. Peltosen mukaan tarinoista "noin 85 prosenttia voidaan määritellä folkloreksi".⁴⁴ Sture Lindholm moittii *Vankileirihelvetti Dragsvik* -teoksessaan faktaa ja fiktiota sekoittavia tietokirjoja ja ihmettelee tekijöiden motiiveja. Syytä liioitteluun ei ole, "jo pelkkä totuus on riittävän järkyttävä", hän toteaa.⁴⁵

Matilda perheineen edustaa työväestöä. Hänen äitinsä Zaida oli venäläistä syntyperää, ja puhui vain venäjää ja suomea. Suomenruotsalainen isä työskenteli mekaanikkona rautatieverstaassa ja oli mukana työväenliikkeessä. Isä kuoli työtapaturmassa 1915 ja Zaida kevään 1918 taisteluissa Tampereella. Matildalle Zaida oli sanonut, että "laittaisi soppaa ja hoitaisi haavoittuneita" (K, 294), mutta hänen väitettiin tarttuneen aseeseen. Vanhempiansa kuoleman jälkeen Matilda liittyy punakaartiin voidakseen huolehtia yksitoistavuotiaasta veljestään Konnista. Kun Matilda sodan päätyttyä viedään vankileirille, joutuu Konni lastenkotiin.

Matildassa ja Zaidassa ruumiillistuu monien punaisten naisten kohtalo. Monet liittyivät punakaartiin siellä maksetun palkan vuoksi. Naisia työskenteli sairaanhoidossa ja ruokahuollossa, mutta osa naisista tarttui aseisiin ideologisista syistä. Aseista tavattuja naisia teloitettiin jo sodan aikana, osa ammuttiin sodan loppukahinoissa ja osa vietiin vankileireille. Raiskauksia ei mainita dokumenteissa, mikä voi johtua siitä, että tapahtuma on uhrille nöyryyttävä ja häpeällinen. Punaisilla naisilla ei ollut tahoa, jonka puoleen kääntyä eikä valkoisilla ymmärrettävästi ollut kiinnostusta dokumentoida asiaa. Raiskaamalla vihollisnaisen sotilas ei nöyryytä vain kyseistä naista vaan vihollismiehiä, joiden olisi pitänyt pystyä suojelemaan tätä. Laajemmin kohteena on koko kansakunta, jota naisen nähtiin symboloivan. Tästä symbolisesta tasosta johtuen vihollisssotilaiden kanssa seurustelevien naisten – niin "ryssänmorsiamien" kuin jatkosodan ajan "saksalaishuorien" – nähtiin niin ikään tahraavan kansakunnan maineen.⁴⁶

Konni, joka on menettänyt molemmat vanhempansa, edustaa punaorpoja. Heidät haluttiin kasvattaa valkoisten ihanteiden mukaisesti kunnon kansalaisiksi. Viisitoistavuotiaana musikaalisesti lahjakas Konni siirtyy lastenkodista kasarmialueelle, jossa hän saa musiikkikoulutusta. Konnista kasvaa

---

⁴⁴ Peltonen 1996, 136–202.

⁴⁵ Lindholm 2017, 417. Lindholmin (419–426) mukaan leiriltä selvinneiden kertomuksiin on suhtauduttava kriittisesti: "Useissa tarinoissa on totuuden siemen, jota sitten on tehostettu ja liioiteltu." Monet kertomuksista on kirjoitettu vuosikymmeniä myöhemmin, eivätkä muistikuvat ole olleet enää tarkkoja. Osa kirjoittajista on pyrkinyt totuuteen, osa liioitellut kokemuksiaan, jotkut ovat halunneet esittää itsensä paremmassa valossa, toiset taas valehdelleet tietoisesti. Tavoitteena on voinut olla halu korostaa valkoisten julmuutta ja koota rivejä uuteen taisteluun. Voittajat puolestaan perustelivat punaisiin kohdistettuja kovia rangaistuksia kertomuksilla heidän tekemistään julmuuksista.

⁴⁶ Lintunen 2018.

ailahtelevainen ja kiivasluonteinen mies. Hänen vihjataan joutuneen hyväksikäytetyksi, mikä kauhistuttaa Matilda, koska hän ei ole pystynyt huolehtimaan pikkuveljestään, kuten lupasi äidilleen. Konnia ei juuri mainita arvioissa, mutta *Hufvudstadsbladetin* Tuva Korsström mainitsee hänessä tulevan esiin työläislasten haavoittuva asema sodan aikana ja sen jälkeen.⁴⁷

Väärin tuomittu juoksukilpailu vs. punaisten kohtalot

Westön teokset ovat saaneet pääsääntöisesti myönteisen, jopa ylistävän vastaanoton, eikä *Hägring 38* romaaniin kohdistunut senkään vertaa soraääniä kuin hänen aiempiin historiallisiin teoksiinsa. Kuten jo mainitsin, romaani sai useita palkintoja; August-palkintoehdokkuus ja Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto toi teokselle laajalti huomiota muissa Pohjoismaissa. Suomen sisällissota on Ruotsissa verraten tuntematon asia, vaikka aiheesta on jonkin verran keskusteltu viime vuosina – yksi syy tähän ovat sodassa valkoisten puolella taistelleet noin 1100 ruotsalaista vapaaehtoista sotilasta ja upseeria.⁴⁸ Ruotsalaiset kriitikot puhuivat Suomen vaikeasta, dramaattisesta tai verisestä historiasta, mainitsivat nälkäleirit, kymmenet tuhannet kuolleet ja haavat, jotka yhä vuotavat verta.⁴⁹

Kaikki arvioijat mainitsivat ainakin ohimennen sodan ja sen vaikutuksen päähenkilöön. Monet viittasivat sisällissotaan traumana, joka vaati selvitystä 1930-luvulla⁵⁰ ja vaatii sitä yhä.⁵¹ Useissa arvioissa tuotiin esiin yhtäläisyys nykyajan ja 1930-luvun välillä, jonka nähtiin peilaavan oman aikamme rotuvihaa, muukalaisvastaisuutta ja vihapuhetta verkossa.⁵² 1930-luvun henkinen ilmapiiri tulee esiin todellisuuspohjaisessa tarinassa sadan metrin juoksukilpailusta Olympiastadionin vihkiäisissä. Joachim Jaryn veljenpoika Salomon Jary – todellisuudessa Abraham Tokazier, joka edusti juutalaista urheiluseura Makkabia – voittaa kilpailun mutta sijoitetaan neljänneksi; ratkaisun taustalla nähtiin antisemitismia. Westön kuvaus sai suurta huomiota eri medioissa: puhuttiin "oikeusmurhasta", ja lopulta Suomen Urheiluliiton oli pyydyttävä anteeksi ja muutettava tuloslistat.⁵³ *Helsingin Sanomat* hämmästeli tapahtunutta tuoreeltaan, mukana oli maalikuva, joka osoittaa sisäradalla juosseen Tokazierin voittaneen.

---

⁴⁷ Korsström 20.8.2013.

⁴⁸ Ks. esim. Larsmo 2010.

⁴⁹ Ks. Hietasaari 2017, jossa teoksen vastaanotosta enemmän.

⁵⁰ Majander 20.8.2013.

⁵¹ Wikström 21.8.2013.

⁵² Korsström 20.8.2013.

⁵³ Sippola & Hakola 20.8.2013.

Vuosien varrella on esitetty vastalauseita ja oikaisupyyntöjä, mutta vasta Westön teos sai aikaan muutoksen.

Suomessa juoksukilpailu ja sen todellisuustausta mainittiin niin suomen- kuin ruotsinkielisissä arvioissa, mutta Ruotsissa julkaistuissa arvioissa asiaa ei juuri nostettu esiin.⁵⁴ Tapahtuman merkitys on suomalaisille tietysti suurempi. Suomen aseveljeys Natsi-Saksan kanssa on ollut kollektiiviselle muistillemme vaikea asia, mutta viime vuosina aiheesta on keskusteltu avoimemmin kuin ennen. Ei siis ihme, että Olympiastadionin tapausta käsiteltiin niin sanomalehdissä kuin tv:n ajankohtaisohjelmissä, pidettiin sitä todisteena 1930-luvun Suomessa esiintyneestä antisemitismistä.

Romaanissa Matilda ja Thune keskustelevat juoksukilpailusta. Kun Thune raivoaa tapahtuman johdosta, Matilda sanoo: "[T]e luulette että oikeudenmukaisuus on jotain itsestään selvää. Oikeudenmukainen kohtelu on etuoikeus."⁵⁵ (K, 126.) Matilda asettaa tapahtuman oikeaan mittasuhteeseen ja muistuttaa lukijaa punaisten kokemuksista vankileireillä ja heidän olemattomasta oikeusturvastaan. Tämä yksittäinen sitaatti toistui arvioissa, ja Westö itse nosti sen teoksen avainlauseeksi. Hänen mukaansa kyse on demokratiasta ja sananvapaudesta, jotka meille ovat itsestään selviä mutta jotka niin vuonna 1918 kuin 1938 olivat uhattuina ja jotka voimme menettää, jollemme ole varuillamme.⁵⁶ Westö on usein todennut, että sisällissota on ollut suomenruotsalaisille vielä suurempi tabu kuin suomenkielisille, mikä näkyi vielä teoksen *Där vi en gång gått* vastaanotossa.⁵⁷ Westön mukaan *Hägring 38* romaanin julkaisemisen aikoihin tilanne oli toinen: aihe ei ollut enää yhtä arka ja keskustelu romaanista oli ollut "yllättävän analyttistä".⁵⁸ Romaani avautuu monenlaisille tulkinnoille; sisällissota ja 1930-luvun fasistinen ajanhenki nousivat suurimpina teemoina esille. Joissakin teksteissä ja keskusteluissa viitattiin romaanin käsitelleen suomenruotsalaisia punaisia ja että sisällissota jakoi suomenruotsalaiset punaisiin ja valkoisiin samalla tavalla kuin suomalaiset.⁵⁹ Tämä teema jäi kuitenkin jossain määrin varjoon, sillä huomion vei väärintuomitun juoksukilpailun saama julkisuus.

Westö on ylittänyt kielirajan, ja hänen teoksensa julkaistaan yhtä aikaa ruotsiksi ja suomeksi. Teoksillaan hän on tuonut suuren yleisön tietoisuuteen suomenruotsalaisen työväestön ja ne miehet ja naiset, jotka liittyivät sosialisteihin rakentaakseen tasa-arvoisempaa maailmaa.

⁵⁴ Nähdäkseni vain *Svenska Dagbladetin* Torbjörn Forslid mainitsee kilpailun, mutta ei sen taustaa. Forslid 25.8.2013.

⁵⁵ "[N]i tror att rättvisa är något självklart. Att få rättvisa är ett privilegium." (H, 113.)

⁵⁶ Novak & Puttonen 2013.

⁵⁷ Westö 2000c; Hirvasnoro 2007.

⁵⁸ Sivers 2013.

⁵⁹ Hedman 2013; Söderling 2013; Novak & Puttonen 2013.

Lähteet

Kohdeteokset

Westö, Kjell 2013: *Hägring 38. Roman*. Helsingfors: Schildts & Söderströms. (= H)

Westö, Kjell 2013: *Kangastus 38*. Käsikirjoituksesta suomentanut Liisa Ryömä. Helsinki: Otava. (= K)

Westö, Kjell 2006: *Där vi en gång gått: en roman om en stad och om vår vilja att bli högre än gräset*. Helsingfors: Söderströms. (= D)

Westö, Kjell 2006: *Missä kuljimme kerran: romaani eräästä kaupungista ja tahdostamme tulla ruohoa korkeammaksi*. Helsingissä: Otava. (= M)

Tutkimuskirjallisuus (linkit tarkistettu 17.4.2021)

Anderson, Benedict 2007: *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Alkuteos: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, 1983. Suom. Joel Kuortti. Sivilisaatiohistoria-sarja. Tampere: Vastapaino

Assmann, Jan 1995: Collective Memory and Cultural Identity. Translated by John Czaplicka. – *New German Critique*, No. 65, Cultural History/Cultural Studies (Spring - Summer, 1995), 125–133.

Assmann, Jan 2010: Communicative and Cultural Memory. – *A Companion to Cultural Memory Studies*. Edited by Astrid Erll, Ansgar Nünning. Berlin/New York: De Gruyter, 109–118.

Brunow, Stefan 2006a: ”Westö och östhotet”. *Hufvudstadsbladet* 15.12.2006.

Brunow, Stefan 2006b: ”Westö tillför inget nytt”. *Hufvudstadsbladet* 21.12.2006.

Davis, Colin & Meretoja Hanna 2020: Introduction to literary trauma studies. – *The Routledge companion to literature and trauma*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 1–8.

Erll, Astrid 2011: *Memory in Culture*. Translated by Sara B. Young. New York: Palgrave Macmillan.

Forslid, Torbjörn 2013: Imponerande prestation belyser Finlands svåra historia. – *Svenska Dagbladet* 25.8.2013. URL: <http://www.svd.se/imponerande-prestation-belyser-finlands-svara-historia>.

Grönstrand, Heidi 2012: Kjell Westö – kielisiltojen rakentaja ja kulttuurisen järjestyksen uudelleen muotoilija. – *Sananjalka. Suomen Kielen Seuran vuosikirja 54* (2012), 143–159.

Hedman, Kaj 2013: Sublimt kammarspel på krigets tröskel. – *Kiiltomato / Lysmasken* 29.11.2013 URL: <http://www.kiiltomato.net/kjell-westo-hagring-38/>.

Heimo, Anna 2007: Kansallisesta surusta kotiseudun ja suvun historiaksi. – *Turun Sanomat* 5.8.2007.

Hietasaari, Marita 2017: Kroppens minne och själens skörhet. Inbördeskriget i Kjell Westös *Hägring 38*. – *Finsk Tidskrift* 5/2017.

Hietasaari, Marita 2019: Pietarsaaren surmat 2.3.1918. – Kirjallisuutta ja tutkimusta -blogi 18.3.2019. URL: https://kirjamarieh.files.wordpress.com/2019/03/pietarsaaren_surmat_02031918.pdf.

Hirsch, Marianne 2012: *The Generation of Postmemory. Writing and Visual Culture after the Holocaust*. New York: Columbia University Press.

Hirvasnoro, Kai 2007: Kjell Westö: Vuosi 1918 on vieläkin mieluiten vaiettu asia. – *Kansan Uutiset Viikkolehti* 2.2.2007.

Holmström, Roger 2008: Bofinken har varken frejdebevis eller medlemsbok. Några finlandssvenska berättare om inbördeskriget 1918. – *SFV-kalendern 2008*. Helsingfors: Svenska folkskolans vänner, 116–128.

Juntunen, Tuomas 2013: Lucia vai Lucifer? Valo ja pimeys Kjell Westön romaanissa *Missä kuljimme kerran*. – *Kiviaholinnassa. Suomalainen romaani*, toim. Vesa Haapala ja Juhani Sipilä. Helsinki: Avain, 313–332.

Kivimäki, Ville 2007: Ryvetetty enkeli. Suomalaisotilaiden neuvostoliittolaisiin naissotilaisiin kohdistama seksuaalinen väkivalta ja sodan sukupuoliuttunut mielenmaisema. – *Kvinnoforskning* 3/2007, 19–33.

Korhonen, Kuisma 2016: Kulttuurinen muisti ja kirjallisuus. – *Historian teoria. Lingvistikisestä käänneestä mahdolliseen historiaan*. Toim. Kari Väyrynen, Jarmo Pulkkinen. Tampere: Vastapaino, 237–269.

Korsström, Tuva 2013. Skrämmande aktuell epokskildring. – *Hufvudstadsbladet* 20.8.2013. URL: <http://gamla.hbl.fi/kultur/recension/2013-08-20/489061/bokrecension-skrämmande-aktuell-epokskildring>.

Lappalainen, Päivi 2011: Häpeä, ruumis ja väkivalta Sofi Oksasen *Puhdistuksessa*. – *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä*. Toim. Siru Kainulainen ja Viola Parente-Čapková. Turku: UTU, 259–281.

Larsmo, Ola 2010: Det nedtystade klasskriget. – *Dagens Nyheter* 5.1.2010 URL: <https://www.dn.se/arkiv/kultur/det-nedtystade-klasskriget/>.

Lindholm, Sture 2017: *Vankileirihelveti Dagsvik. Tammisaaren joukkokuolema 1918*. Käsikirjoituksesta suomentanut Anu Koivunen. Alkuteos: *Fånglägerhelvetet Dragsvik – massdöden i Ekenäs 1918*. Jyväskylä: Atena.

Lintunen, Tiina 2018: Valkoisten ja punaisten naisten sota. – *Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*, toim. Tuomas Tepora, Aapo Roselius. Suomenkielinen toimitus Kati Pitkänen. Alkuteos: *The Finnish Civil War 1918: History, Memory, Legacy*. Helsinki: Gaudeamus, 180–200.

Liski, Virva 2020: *Vankileirin selviytyjät: tuhat naista Santahaminassa 1918*. Helsinki: Into.

Majander, Antti 2013: Kjell Westö herättää eloon vuoden 1938 Helsingin. – *Helsingin Sanomat* 20.8.2013.

Novak, Nadja & Puttonen, Seppo 2013: Kjell Westö: Kangastus 38. – *Aamun kirja*. Yle TV1. 12.9.2013. URL: <http://areena.yle.fi/1-2030143>.

Näre, Sari 2018: *Helsinki veressä: naiset, lapset ja nuoret vuoden 1918 sodassa*. Helsinki: Tammi.

Peltonen, Ulla-Maija 1996: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 657. Helsinki: SKS.

Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö 2018. Toim. Tuomas Tepora, Aapo Roselius. Suomenkielinen toimitus Kati Pitkänen. Alkuteos: *The Finnish Civil War 1918: History, Memory, Legacy*. Helsinki: Gaudeamus.

Rothberg, Michael 2019: *The Implicated Subject: Beyond Victims and Perpetrators*. Stanford: Stanford University Press.

Sippola, Jussi & Hakola, Tero 2013: Urheiluliitto alkaa selvittää olympiastadionin vuoden 1938 oikeusmurhaa. – *Helsingin Sanomat* 20.8.2013. URL: <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000002668622.html>.

Sivers, Malou von 2013: Kjell Westö Augustnominerad med bok om vårt okända grannland. – *Malou efter tio*. TV4. 20.11.2013. URL: https://www.youtube.com/watch?v=totoqYJ_JV8.

Söderling, Trygve 2013: En försiktig mittfältare i kraftig högervind. – *Ny Tid* 26.8.2013 <http://www.ny-tid.fi/2013/08/en-forsiktig-mittfaltare-i-kraftig-hogervind/#more-16521>.

Vainikainen, Jemiina 2018: "Eikö vuosi 1918 loppu Suomesta koskaan?": sisällissodan trauma Kjell Westön romaaneissa *Missä kuljimme kerran ja Kangastus 38*. Pro-gradu-tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.

Wegelius, Maria 2013: Ingenting är enkelt och rent. – *Svenska.yle.fi* 20.8.2013. URL: <http://svenska.yle.fi/artikel/2013/08/20/kjell-westo-hagring-38>.

Westerlund, Magnus 2006: Harhaanjohdetut torpparit ja isänmaalliset opiskelijat. Ruotsinkieliset suomalaiset ja vuoden 1918 sota. – *Kun sota on ohi. Sodasta selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. Toim. Petri Karonen ja Kerttu Tarjamo. Helsinki: SKS, 123–165.

Westö, Kjell 2000a: *Vådan av att vara Skrake*. Helsingfors: Söderström & C:o.

Westö, Kjell 2000b: *Isän nimeen*. Käsikirjoituksesta suomentanut Katriina Savolainen. Helsinki: Otava.

Westö, Kjell 2000c: Nostalgia eller omprövning? – *Hufvudstadsbladet, Bokextra* 26.11.2000, 8–10.

Westö, Kjell 2017: Jaguaren och Glitterflickan på Punschverandan – om en litteratur som ofta varit mångsidigare än den själv förstått. Föredrag vid Svenska litteratursällskapets i Finland årshögtid den 5 februari 2017. – *Historiska Och Litteraturhistoriska Studier*, 92, 7–19. URL: <https://hls.journal.fi/article/view/65649>.

Westö, Kjell 2019: Den bortträngda skulden och tvånget att tiga. En romanförfattares anteckningar om det finländska ödesåret 1918. – *Historiska Och Litteraturhistoriska Studier*, 94, 157–174. URL: <https://doi.org/10.30667/hls.86123>.

Wikström, Jenny 2013: Tills insikterna sjunker in. – *Åbo Underrättelser* 21.8.2013.

Ylikangas, Heikki 1993. *Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa*. Toinen painos. Porvoo: WSOY.